

Arkeologisk undersökning vid badplatsen i

SKATTUNGBYN

av den mesolitiska bopplatsen RAÄ 531 i Orsa
socken och kommun, Dalarna

Arkeologisk rapport 2013:10

Joakim Wehlin

Arkeologisk undersökning vid badplatsen i

SKATTUNGBYN

av den mesolitiska boplatsen RAÄ 531 i Orsa
socken och kommun, Dalarna

Joakim Wehlin

med bidrag av

Britt-Marie Hägerman

Dalarnas museum

Arkeologisk rapport 2013:10

Renritning: Eva Carlsson och Joakim Wehlin

Form: Eva Carlsson

Framsida: Boplatsens läge invid Oreälvens strand. Foto från väst av Eva Carlsson

Rapporten kan beställas från Dalarnas museum, Box 22, 791 21 FALUN
tfn 023-76 55 00, fax 023-283 58, e-post info@dalarnasmuseum.se

© Lantmäteriet i2012/1270

© Dalarnas museum 2013

Tryck: Dalarnas museum, Falun, 2013

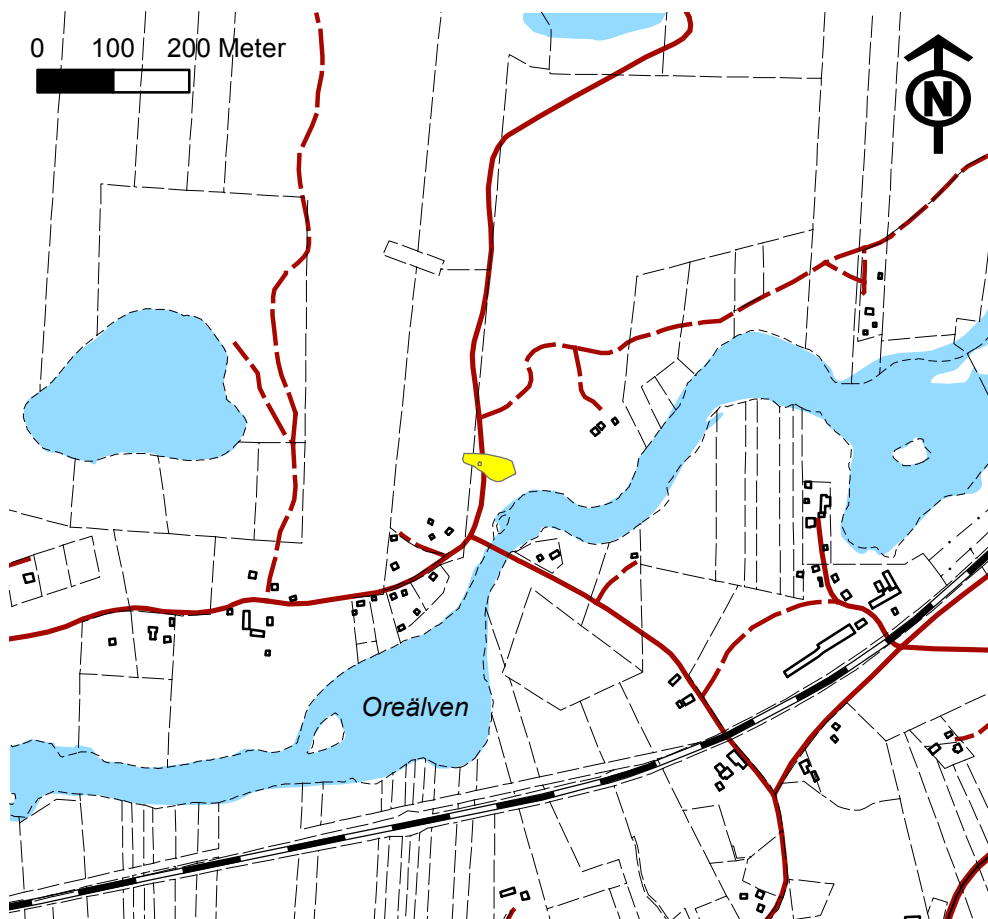
ISSN 1400-8815

Innehåll

Inledning	5
Syfte.....	6
Metod.....	6
Kunskapsläge.....	7
Undersökningen.....	10
Resultat	14
Datering.....	15
Tolkning	16
Måluppfyllelse.....	17
Sammanfattning	17
Referenser.....	18
Tekniska och administrativa uppgifter	19
Figurförteckning.....	20
Osteologisk analys, Bilaga 1	21

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan enligt markering på figur 1. Undersökningsområdet (UO) markerat i gult. Skala 1:10 000.

I samband med museiveckan 2004 ansökte därför Dalarnas museum om genomförande av en arkeologisk delundersökning av platsen, länsstyrelsens dnr 431-9749-04. Under fem dagar i september 2004 genomfördes undersökningen tillsammans med amatörarkeologer och skolelever från Orsaskolan. Elva provgropar grävdes ovanför rasbranten varav en i en skärvstenshögd vilken skadats genom dikesgrävning.

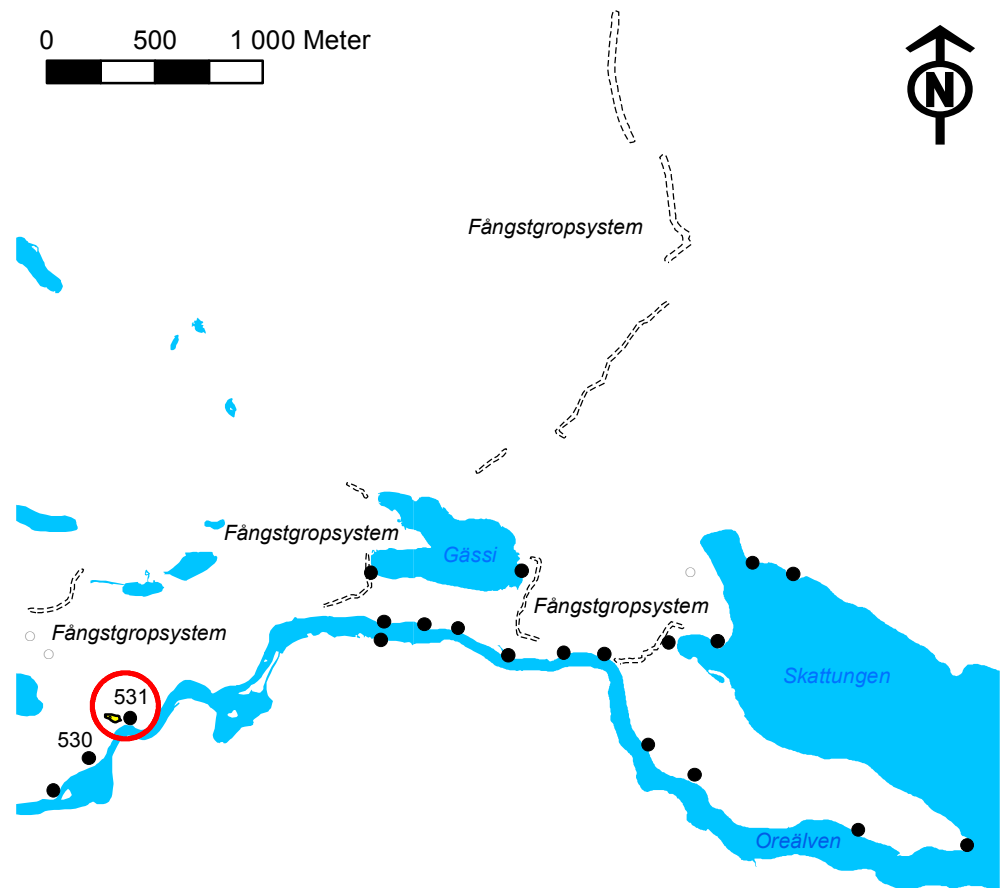
Syfte

Undersökningens syfte var att bättre klarlägga stenåldersboplatsens utsträckning, komplexitet och ålder. Boplatsen var innan undersökningen endast markerad med en punkt i fornminnesregistret och därför behövdes dess utbredning närmare klargöras. Resultaten skall i förlängningen också bidra till en ökad kunskap om Dalarnas stenålder. Detta inte minst eftersom undersökningen genomfördes med publik inriktning där boende och skolelever från trakten medverkade aktivt under ledning av arkeologer vid Dalarnas museum.

Metod

Med anledning av att boplatsen kvarvarande yta inte var avgränsad så undersöktes elva provgropar spridda över ett område på 65x20 meter (figur 2). Inga rutor togs upp i omedelbar anslutning till erosionskanten, detta för att om

Figur 3. Kända stenåldersboplatser (fyllda cirklar) och fångstgropssystem vid västra Skattungen och Oreälven. Berörd boplatz RAÄ 531 inom röd ring. Skala 1:35 000.

möjligt undvika att ytterligare påskynda erosionen. Utöver detta undersöktes en provgrop i skärvstenshögen som ligger i omedelbar anslutning till vägen. Rutorna grävdes lagervis och dokumenterades i plan och profil och jorden sållades. Fynden samlades in rut- och lagervis. De brända benen analyserades osteologiskt innan två av dem sändes för ^{14}C -analys. Ett lokalt koordinatsystem upprättades och definierades genom kända punkter i terrängen.

Kunskapsläge

Vattensystemet Orsajön–Skattungen–Oreälven är ett område rikt på stenåldersboplatser, idag finns omkring femtio stycken registrerade. De flesta av dessa har påträffats av Ragnar Lannerbro vid dennes inventeringar längs sjö- och älvstränder. Lannerbro noterade en stor mängd skörbränd/skärvig sten men tillvaratog också frameroderade föremål såsom exempelvis yxor, skrapor och knivar. De flesta föremålen är av vulkanisk bergart men i detta område är också skifferredskap relativt vanligt. Detta skulle kunna tyda på att Oreälven utgör någon slags sydgräns för den norrländska skifferkulturen. Kontakterna söderut märks också i fyndmaterialet. Exempelvis förekomsten av tresidiga flintspetsar med tånge som tyder på samband med gropkeramisk kultur. Fynden dateras till nästan hela förhistorien, från mesolitikum till bronsålder, vilket tyder på att människor funnits vid vattensystemet under en lång tid (Lannerbro 1992).

Vid sjön Skattungen finns ett flertal boplatser. Det insamlade fyndmaterialet är stort men de största mängderna kommer från främst två lokaler vid sjöns östra strand (RAÄ Ore 199 och 211). På Skattungens västra sida, vid Oreälvens utlopp och längs älven, finns en betydande boplatsgroup med en aning annan karaktär. Fyndmaterialet är likartat men betydligt mindre i kvantitet än boplatserna vid den östra sidan av sjön. I direkt anslutning till älvbrinkarna finns en serie boplatser (figur 3). Vid samtliga boplatser har man påträffat exceptionellt många skrapor. Lannerbro diskuterar om det möjligen finns ett samband mellan mängden skrapor och det stora antalet fångstgropar som finns i omgivningen. Möjligen har skraporna använts vid skinnberedning. En av dessa boplatser är RAÄ Orsa 531.

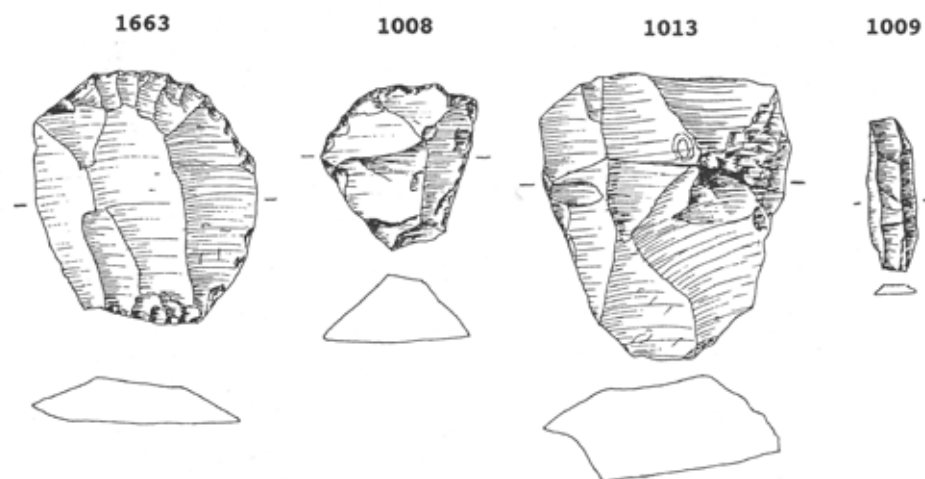
Boplatserna upptäcktes av Lannerbro på 1950-talet och ligger vid Skattungens badplats. Platsen är välbesökt för bad men även för andra aktiviteter, såsom exempelvis mopedåkning. Av dessa anledningar har strandbrinken eroderat och stora delar av stenåldersboplatserna försvunnit. På 1980-talet hade en kokgrop eroderat fram och som Lannerbro av den anledningen lät undersöka (figur 4). Han fann en skivskrapa, en spånskrapa, flera mikrospån samt en kärna, spån och avslag tillverkade i lokal bergart, främst asktuff och kvartsit (figur 5). Ett antal brända ben påträffades också och har bedömts att härröra från främst älg och svin (Lannerbro 1992). Kokgropen daterades genom ¹⁴C-analys till 5757–5485 f.Kr. vid 1 sigmas noggrannhet (kalibrerat i Oxcal 4.2, *IntCal09*, Bronk Ramsey 2009).

Boplatserna benämns av Lannerbro (1992) för RAÄ Orsa 234l. I fornminnesregistret fanns tidigare en kryssmarkering öster om badplatsen och ca 100 m NO om bäcken. Denna markering benämndes RAÄ Orsa 234m. Det rätta torde vara att RAÄ 234l numera motsvaras av 531 och 234m motsvaras av RAÄ 530, ca 200 m åt sydväst. Kryssmarkeringen för RAÄ 531 finns kvar och markerar möjligen en östlig utbredning av boplatserna.

Trots det stora antalet kända stenåldersboplatser vid Skattungen och Oreälv har ingen av dessa tidigare undersökts arkeologiskt (se figur 3). Med den aktuella utgrävningen av RAÄ Orsa 531 är potentialen stor att öka kunskapsläget om länets stenålder. Ser vi till hela Dalarna så har endast ett fåtal stenålderslämningar undersökts. Till de mer kända hör Limsjön och Orsandbaden i Leksand.

Figur 4. Profil av kokgropen 1986. Foto från SO, Lars Wikström.

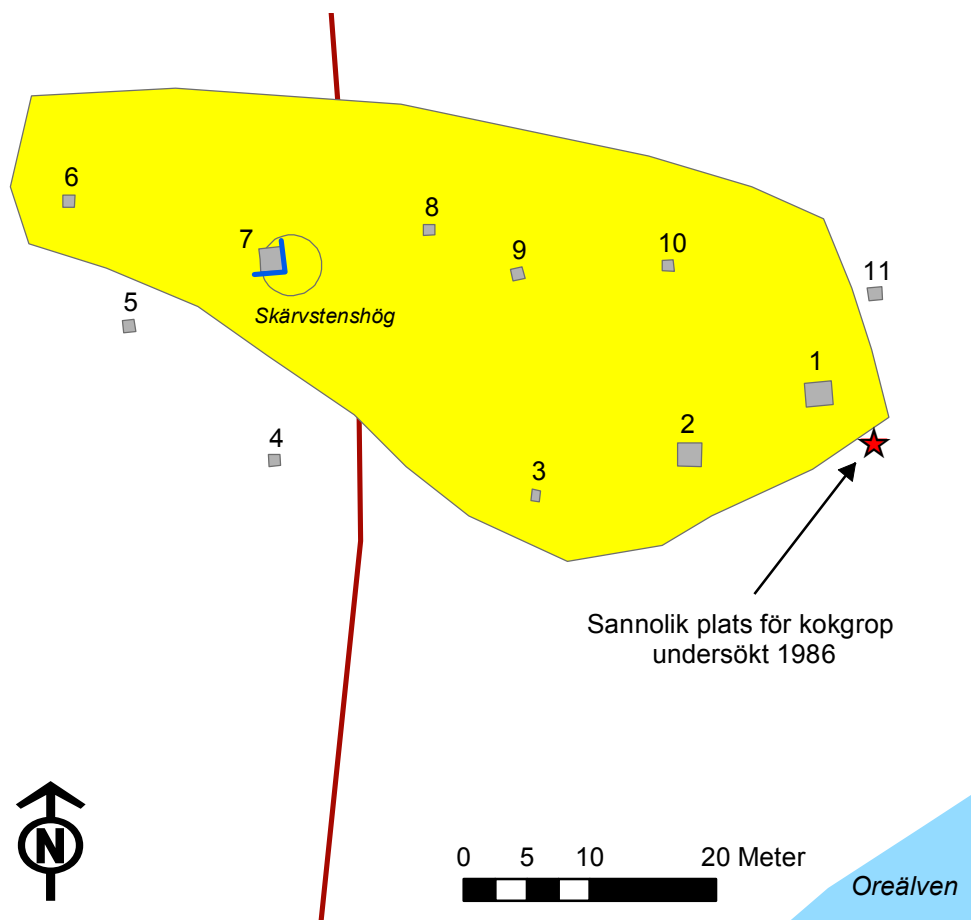
Figur 5. Fynd påträffade vid boplatsen på 1960-talet (Lannerbro 1992:161). Tekning av Maria Lannerbro Norell.

Stenåldersboplatsen väster om Limsjön i Leksand (RAÄ 405) undersöktes av Riksantikvarieämbetet 1983–84 inför anläggandet av den nya sträckningen av riksväg 70 mellan Tunsta–Leksand–Krökbacken (Ericsson 1994; Larsson 1994; Syse 1996). Totalt undersöktes två ytor 1 150 m² respektive 250 m² stora. Bland annat så påträffades ett kulturlager samt en rad anläggningar, exempelvis kokgropar, stolphål och härdar, men också något som man tolkade som möjliga hyddor. Sammantaget tillvaratogs nästan fyra tusen fynd. Dessa bestod till övervägande del av avslag av kvarts och lokal bergart. Endast 108 fynd har kunnat klassificeras som redskap varav 96 skrapor. I övrigt påträffades bland annat block, spån, mikrospån och hantagskärnor. ¹⁴C-analys på kol visade en datering till mesolitisk tid (Larsson 1994; Syse 1996). Benmaterialet var relativt omfattande och de dominerade arterna var vildsvin och gädda, men det fanns också ben från älg, kronhjort, bäver, utter, skogsmård samt fågel och ytterligare några fiskarter (Ericsson 1994).

Nu är området för boplatsen vid Limsjön åter aktuellt för exploatering. Detta har föranlett att Dalarnas museum genomfört en förundersökning samt i två omgångar en särskild undersökning av platsen åren 2007, 2012–13. De senaste undersökningarna visar att boplatsen är mer omfattande och komplex än vad man tidigare trott. Både fynd och analyser visar en ålder på nära tio tusen år.

Boplatsen vid Limsjön är den enda kända lokal inom Dalarna med ett till synes enhetligt mesolitiskt material. Möjligen kan också delar av den nämnda boplatsen vid Orsandbaden i Leksand (RAÄ 2001) kunna avgränsas till en aktivitetsperiod under mesolitikum. Boplatsen påträffades 2009 och bestod av ett område med stenartefakter, skörbrända/skärvigastenar och brända ben som daterats till den äldsta fasen av Mesolitikum (Lindberg & Sandberg 2010; muntligen Guinard 2013-07-30). Sommaren 2013 genomfördes forskningsgrävningar inom ramen för det nordiska nätverket *Nordic Blade Technology Network* (2013-07-29).

Fynden från boplatserna vid Limsjön och Orsandbaden utgör tillsammans med Lannerbromaterialet ett avancerat stenmaterial och antyder att vandringsleder från norr och söder möttes i Dalarna under stenålder. Redskapsformer och avfallet från deras tillverkning har specifika egenheter. Till skillnad mot föremål från andra delar av Sverige är de gjorda i mycket hårda och fina råmaterial som kräver en teknik med mycket föreberedelse. Det rör sig om

Figur 6. Provgroparnas placering. Blå streck markerar profilen vid provgrop 7. Gult område markerar boplatsens möjliga avgränsning. I höger nederkant syns Oreälven. skala 1:600.

något som kallas tryckteknik och som tidigare antagits komma senare under stenåldern och uppfunnits av specialiserade på flintslagning i södra Skandinavien. Dessa äldre fynd antyder istället att den äldre tryckteknikkunskapen kommit från öster. Samtidigt indikerar fynd av flinta vid Limsjön om en kontakt söderut. Det fanns således flera vägar för de tidiga människorna att komma till Siljansområdet och stenmaterialet visar att man sannolikt nyttjat dem alla (Knutsson & Knutsson 2012).

Hur passar boplatserna vid Skattungens och Oreälven in i denna bild? Och hur skiljer de sig från boplatserna i Leksand?

Undersökningen

Den arkeologiska undersökningen av stenåldersboplatsen vid Skattungens badstrand skedde under fem dagar i september 2004. Elva provgropar undersöktes (figur 6). Groparna mättes in manuellt genom att ett lokalt koordinatsystem upprättades med referenspunkter i terrängen. Koordinaterna inom parentes nedan hänvisar till gropens SV hörn avrundat i hela meter inom det lokala koordinatsystemet.

Undersökningen genomfördes tillsammans med ett tiotal amatörarkeologer och skolelever från trakten. Grävningen filmades av Sigurd Jönsson. På eftermiddagarna visades undersökningen för allmänheten och det kom över hundra personer samt åtta skol- och några folkhögskoleklasser (Dalarna 2005).

Provgrop 1 (X22/Y66)

Gropen mätte 2x2 m och i dess N profil dokumenterades sex lager till ett djup av 0,35 m. Lager 1 bestod av förna. Lager 2 bestod av en tunn kollins, 0,03 m tjock. Lager 3 var 0,03–0,08 m tjockt och bestod av blekjord. I detta lager fanns i gropens O del en kollins, 0,03 m tjock (lager 4). Lager 5 följde under lager 3 och bestod av ett 0,1 m tjockt anrikningsskikt. Under detta följde den naturliga gula sanden (6). I gropen dokumenterades 1 liter skörbränd/skärvig sten från lager 3 och 5. Här påträffades också enstaka stenavslag.

Provgrop 2 (X18/Y56)

Gropen mätte 2x2 m och i dess N profil dokumenterades fem lager till ett djup av 0,3 m. Lager 1 bestod av förna. Lager 2 bestod av en tunn kollins, 0,02 m tjock. Lager 3 var 0,06–0,12 m tjockt och bestod av blekjord. Detta lager innehöll skörbränd/skärvig sten, enstaka stenavslag och brända ben. Lager 4 följde under lager 3 och bestod av ett 0,1 m tjockt anrikningsskikt. Detta lager innehöll rikligt med skörbränd/skärvig sten och enstaka stenavslag och brända ben. Under detta följde den naturliga gula sanden (5). I gropen dokumenterades 10 liter skörbränd/skärvig sten. En koncentration av skörbränd/skärvig sten fanns i gropens SO del på ett djup av 0,1 m under markytan.

Vid ett djup av 0,2 m under markytan fanns en kolkoncentration med en utbredning av 0,36x0,12 m i provgropens östra del.

Från provgrop 2 togs brända ben för ¹⁴C-analys. Det analyserade benet härrör från bäver och dateras vid 1 sigma till 4524–4374 f.Kr.

Provgrop 3 (X14/Y44)

Gropen mätte 1x1 m och i dess N profil dokumenterades sex lager till ett djup av 0,36 m. Lager 1 bestod av förna. Lager 2 fanns i gropens O del och bestod av ljusbrun sand med rötter. I gropens V del fanns lager 3. Detta lager var 0,05 m tjockt och bestod av grå sand med en tunn kollins i botten. Lager 4 fanns under lager 3 och bestod av en mindre fläck, 0,05x0,16 m stor, beige sand med sot. Lager 5 fanns i hela gropen och bestod av ett 0,04–0,12 m tjockt lager med gul/grå sand, eventuellt urlakningsskikt. I lager 5 fanns omkring 1 liter skörbränd/skärvig sten. Under detta följde den naturliga gula sanden (6).

Provgrop 4 (X17/Y23)

Gropen mätte 1x1 m och undersöktes till ett djup av 0,65 m. Överst fanns 0,05 m förna som följdes av 0,6 m ljus flygsand och i botten rullstenar, 0,1–0,15 m stora. I provgropen dokumenterades 1 skörbränd/skärvig sten.

Provgrop 5 (X27/Y12)

Gropen mätte 1x1 m och i dess N profil dokumenterades tre lager till ett djup av 0,34 m. Lager 1 bestod av brun förna. Lager 2 bestod av 0,08 m grå urlakad sand. Under detta följde den naturliga gula sanden.

I provgropen dokumenterades 0,2 liter skörbränd/skärvig sten.

Provgrop 6 (X37/Y07)

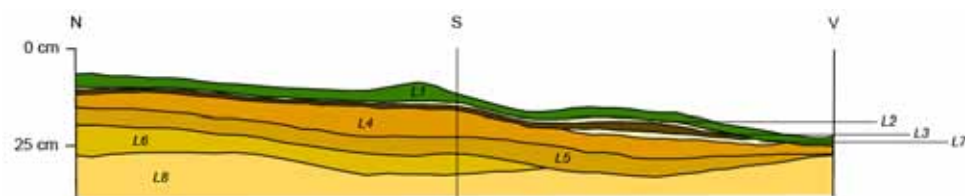
Gropen mätte 1x1 m och i dess N profil dokumenterades fyra lager till ett djup av 0,55 m. Lager 1 bestod av förna. Lager 2 bestod av 0,06 m ljusgrå urlakad sand. Lager 3 var 0,06–0,13 m tjockt och bestod av grövre rosaaktig sand med enstaka skörbränd/skärvig sten. I lager 3 påträffades två stenavslag. Under detta följde den naturliga gula sanden.

Figur 7. Placeringen av provgrop 7 intill vägen. Foto från SV, Eva Carlsson

Provgrop 7 (X32/Y23)

Gropen mätte 2x2 m och var placerad i skärvestenshögens V del (figur 6–7). Skärvestenshögen mätte 5 m i diameter och var 0,35 m hög. Åtta lager dokumenterades till ett djup av 0,6 m (figur 8). Överst fanns förnan (1). Under denna följde ett tunt, 0,02 m, lager med grå/rosa sand (2). Lager 3 var lika tunt och bestod av brun mullblandad sand. Här påträffades ett mindre antal mikrospån och stenavslag (figur 9–10). Lager 4 var 0,04–0,15 m tjockt och bestod av brun sand innehållande mycket skörbränd/skärvig sten och brända ben. Under detta följde lager 5 som var något tunnare och bestod av ljusbrun/beige sand. Även i detta lager fanns skörbränd/skärvig sten och brända ben. Lager 6 var 0,1 m tjockt och bestod av grå sand med lite skörbränd/skärvig sten och fynd av mikrospån. Lager 7 fanns under lager 3 i gropens S del och mätte 0,03 m i tjocklek. Detta lager bestod av grå sand, eventuellt urlakningslager. I botten fanns lager 8 som bestod av naturliga gul/beige sand. Inom hela provgropen dokumenterades ca 218 liter skörbränd/skärvig sten.

L1. Förna	L5. Ljusbrun/beige sand med skörbränd/skärvig sten och brända ben
L2. Grå/rosa sand	L6. Grå sand med lite skörbränd/skärvig sten och fynd av mikrospån
L3. Brun mullblandad sand (med ett mindre antal mikrospån och stenavslag)	L7. Grå sand (urlakningslager?)
L4. Brun sand med skörbränd/skärvig sten och brända ben	L8. Gul/beige sand (naturlig).

Figur 8. Profiltritning av skärvestenshögen i provgrop 7, se blå markering figur 6.

Figur 9. Avslag F15 funna i provgrop 7, lager 3. Foto Eva Carlsson.

Från provgrop 7 togs ett bränt ben från L3–6 för ^{14}C -analys. Det analyserade benet härrör från älg och dateras vid 1 sigma till 4713–4586 f.Kr.

Provgrop 8 (X36/Y36)

Gropen mätte 1x1 m och i dess O profil dokumenterades sex lager till ett djup av 0,35 m. Lager 1 bestod av förna. Lager 2 fanns främst i gropens S del och bestod av 0,08 m grå urlakad sand. Lager 3 följde direkt under lager 2 var 0,06 m tjockt och bestod av gul/brun mullblandad sand. I gropens N del fanns direkt under lager 1 och till viss del under lager 2 och 3 ett lager (4) med grå/vit sand. Lager 5 var 0,12 m tjockt bestod av gul/brun sand och fanns i hela gropen. Lager 5 innehöll skörbränd/skärvig sten, brända ben och stenvavslag.

I provgropen dokumenterades 4,5 liter skörbränd/skärvig sten. Under detta följde den naturliga gula sanden.

Provgrop 9 (X32/Y43)

Gropen mätte 1x1 m och i dess N profil dokumenterades tre lager till ett djup av 0,65 m. Lager 1 bestod av förna. Lager 2 bestod av 0,1 m grå/vit fin sand. Under detta följde den naturliga gula sanden som i överkanten hade ett ojämnt anrikningsskikt.

Figur 10. Mikrospån av asktuff och dalaporfyr tuff, F9, funna i provgrop 7 lager 3. Foto Eva Carlsson.

I provgropen dokumenterades ½ liter skörbränd/skärvig sten på ett djup av 0,15–0,24 m tillsammans med två stenavslag.

Provgrop 10 (X33/Y55)

Gropen mätte 1x1 m och i dess N profil dokumenterades fyra lager till ett djup av 0,65 m. Lager 1 bestod av förna. Lager 2 bestod av 0,07 m blekjord i form av sand. Direkt under blekjorden fanns omkring 3,5 liter skörbränd/skärvig sten och förhållandevis rikligt med stenavslag. Lager 3 var ett 0,08 m tjockt fyndbärande lager bestående av sand som överst var rostbrun. Under detta följde den naturliga gula sanden.

Provgrop 11 (X31/Y71)

Gropen mätte 1x1 m och i dess N profil dokumenterades tre lager till ett djup av 0,4 m. Lager 1 bestod av förna. Lager 2 bestod av 0,08 m blekjord. Under detta följde den naturliga gula sanden som i överkanten hade ett 0,02 m tjockt rostbrunt lager. Ingen skörbränd/skärvig sten eller stenavslag påträffades.

Resultat

De flesta provgroparna hade ett likartat utseende. Under förnan påträffades ett sand- eller sandblandat lager som i de flesta fall bör tolkas som flygsand som tillkommit efter boplatsens nyttjande under stenålder. I undersökningens SO del, provgrop 1–2, fanns ett tunt kollager som sannolikt härrör från brand i senare tid. I nästan samtliga gropar påträffades skörbränd/skärvig sten. Större mängder sten (>3,5 liter) dokumenterades i provgrop 2, 7 (skärvstenshögen),

Fnr	Provgrop	Lager	Benämning	Antal	Material	Vikt (g)
1	1 (22/66)	3, 5	Avslag	3	Dalaporfyrtuff, kvarts	21,4
2	2 (18/56)	3-4	Avslag	1	Kvarts	0,5
3	2 (18/56)	3-4	Skrapa	1	Kvarts	2,8
4	2 (18/56)	3-4	Avslag	15	Asktuff, dalaporfyr, dalaporfyrtuff, flinta, kvarts	22,5
6	3 (14/44)	-	Avslag	10	Asktuff, kvarts (med bruksretusch)	4,0
7	6 (37/07)	3	Avslag	2	Dalaporfyr	6,9
8	7 (32/23)	2	Skrapor	2	Asktuff, flinta	2,2
9	7 (32/23)	3	Mikrospån	13	Asktuff, dalaporfyrtuff med pisolit-strukturer, kvartsit	4,0
10	7 (32/23)	3	Avslag	2	Asktuff	53,3
11	7 (32/23)	3	Kärna	1	Dalaporfyrtuff	3,9
12	7 (32/23)	3	Avslag	27	Asktuff, dalaporfyr, flinta, kvarts, tuff	39,5
13	7 (32/23)	3	Skrapa	1	Flinta	1,1
14	7 (32/23)	3	Mikrospån	1	Kvarts	0,1
15	7 (32/23)	3	Avslag	169	Asktuff, dalaporfyr, dalaporfyrtuff, dalaporfyrtuff med pisolitstrukturer, flinta, kvarts, rosenkvarts, skiffer?	221,3
16	7 (32/23)	3	Retuscherat avslag	1	Flinta	4,3
17	7 (32/23)	3	Stötkants-kärna	1	Kvarts	0,9
18	7 (32/23)	3	Mikrospån	1	Asktuff	0,3
19	8 (36/36)	5	Avslag	6	Asktuff, dalaporfyr	4,1
20	8 (36/36)	5	Skrapor	2	Kvarts, rosenkvarts	8,1
21	9 (32/43)	-	Avslag	2	-	0,3
22	10 (33/55)	2-3	Retuscherat avslag	1	Asktuff	5,3
23	10 (33/55)	2-3	Avslag	91	Asktuff, dalaporfyr, dalaporfyrtuff, kvarts	228,6
24	10 (33/55)	2-3	Skrapa	1	Dalaporfyrtuff	15,0

Figur 11. Fyndlista.

Grop Kontext	Material	¹⁴ C BP	δ13C‰ VPDB	Kalibrerat 1 σ	Analys-nr
7 Skärvtenshög	Bränt ben (älg)	5795±50	-25,8	4713-4586 f.Kr.	Ua-24415
2 Boplatsyta	Bränt ben (bäver)	5635±45	-27,7	4524-4374 f.Kr.	Ua-24416

Figur 12. ¹⁴C-dateringar.

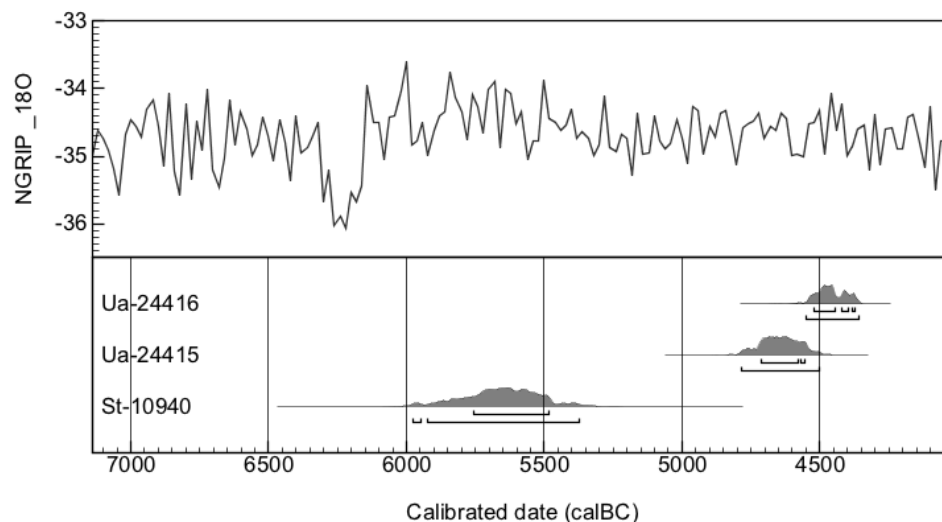
8 och 10. I ytterkanten av undersökningsområdet (figur 6) var förekomsten av skörbränd/skärvig sten mindre och i provgrop 11 i O påträffades ingen sten. Utifrån detta gjordes en avgränsning av boplatsen.

I åtta av provgroparna påträffades fynd (figur 11). Fynd saknas från provgrop 4, 5 och 11. Den större mängden avslag fanns i provgrop 7 (199 stycken) (figur 9) och i provgrop 10 (92 stycken). I provgrop 7 fanns också den största mängden föremål: 15 mikrospån (figur 10), 3 skrapor och 2 kärnor varav en stötkantskärna i kvarts. En handfull föremål, främst skrapor, påträffades i provgroparna 2, 8 och 10.

Fynd av brända ben gjordes främst i provgrop 7 (skärvtenshögen) där inte mindre än 4170 benfragment återfanns. Ben påträffades också i provgrop 2 (53 fragment) och i provgrop 8 (8 fragment). Benen har kunnat bestämmas att tillhöra minst en älg och en bäver, bilaga 1.

Datering

Två brända ben har daterats genom ¹⁴C-analys (figur 12–13). Analysen genomfördes av Göran Possnert vid Tandemlaboratoriet, Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet. Kalibreringen är gjord i *Oxcal 4.2* med kalibreringskurvan *IntCal09* (Bronk Ramsey 2009).

Figur 13. Överst är klimatkurva enligt data från isborrkärnor på Grönland. Värderna på -34 eller högre indikerar varmare år (NGRIP 2013-08-14). Den kraftiga klimatförändringen runt 6200 f.Kr. syns tydligt i diagrammet. Underst är ¹⁴C-analys från RAA Skattungbyn 531. St-10940 är analysen från 1986 års undersökning, genomförd med konventionell metod (Lannerbro 1992). Kalibreringen är gjord i *Oxcal 4.2* med kalibreringskurvan *IntCal09* (Bronk Ramsey 2009).

Tolkning

Aktiviteten på boplatsen bör dateras till mesolitikum och perioden 4400–5800 f.Kr., med en tyngdpunkt på den yngre delen av detta intervall. Detta beror främst på att den ¹⁴C-analys som genomfördes i samband med undersökningen 1986 är gjord med konventionell metod och på kol och har därmed en mycket hög standardavvikelse på 160 år. Om lokalen nyttjats kontinuerligt under denna period är svårt att säga men de båda nya ¹⁴C-analyserna tyder på att minst två aktiviteter daterats. Den datering som genomfördes på 1980-talet kommer från en kokgrop innehållande brända ben från minst två arter, älg och svin. Kokgropen kan indikera den första fasen på boplatsen. Den skärvstenshög som undersöktes 2004 indikerar en yngre aktivitet och benmaterialet som påträffades i den har endast kunnat bestämmas till en individ av älg och bäver. Från det spridda boplatslagret i området har bränt ben från bäver fått ytterligare en något yngre datering. Stenmaterialet är enhetligt från samtliga kontexter och inget tyder på att platsen nyttjats under yngre stenålder.

Sannolikt rör det sig om en säsongsboplats eller en lokal som nyttjats vid specifika tillfällen som exempelvis i samband med jakt. Flertalet liknande boplatser finns registrerade längs Oreälven (Lannerbro 1992).

Dateringen för dessa boplatser är intressant. Klimatet under pionjärfasen under äldre mesolitikum i Siljansområdet blev med tiden behagligare och medeltemperaturen var omkring 2–3 grader högre än idag. Dock händer något relativt drastiskt omkring 6500–6000 f.Kr. (Figur 13). Vissa forskare menar att det sker en plötslig temperatursänkning ca 6200 f.Kr. och som varade i några hundra år (ex. Wang *et al.* 2005). Studier av syreisotoper i droppstenar i norra Sverige visar dock att det snarare skedde två till tre tydliga temperaturnedgångar under perioden (Sundqvist 2007). Hur mycket denna klimatförändring påverkade människorna i Dalarna är inte klarlagt, men det är tydligt i sammanställningar av ¹⁴C-analyser att antalet dateringar går ned precis vid denna tid.

Ser vi till kända bosättningar och dateringar i Dalarna och Leksand känner vi ännu inga från århundradena närmast efter 6200 f.Kr. Först nära tusen år senare finns tydliga tecken på mänsklig aktivitet i området igen. Från yngre mesolitikum (5500–4000 f.Kr.) tas exempelvis Limsjöboplatsen ånyo i bruk. Klimatet är återigen varmare än dagens med en utbredning av mer sydliga trädslag, exempelvis alm, ask, bok och lind (ex. Sundqvist 2007; Giesecke *et al.* 2008; Berglund 2010). Fynd av ben från vildsvin och kronhjort tyder på att landskapet bestod av en mer öppen skog med stora lövträdsinslag (Ericson 1994; Larsson 1995).

Det är också nu som boplatserna längs Oreälven dyker upp och möjligen beror etableringen av dessa på att människorna i området antagit nya levnadsstrategier. För att förstå dessa människors nya landskapsutnyttjande finns en stor potential i boplatserna kring Skattungen och Oreälven. Inte minst gäller det den aktuella boplatsen RAÄ Orsa 531.

Den nu genomförda undersökningen har visat intressanta resultat. Förutom att stenmaterialet har kunnat sättas i ett tydligare sammanhang är benmaterialet intressant. Förekomst av älg och bäver kan möjligen ge en antydning om lokalens användning. Även om benmaterialet är litet och fragmenterat så visar de bestämda benslagen att hela djuret sannolikt tagits till platsen. Den lilla mängden älgben och vilka benslag som kunnat bestämmas (ex. mellanhands-/fotsben, språngben, tåben) antyder att djuret slaktats på plats och senare förts vidare, kanske till en mer permanent bosättning. Bäverbenen tycks i större utsträckning komma från hela djuret. En möjlig tolkning skulle kunna vara

att platsen nyttjats som säsongsboplats, sannolikt under jaktperioden. Djuren har slaktats på plats och skinnen beretts. Lannerbros (1992) tolkning att det stora antalet skrapor som påträffats i området hör samman med det stora antal fångstgropar kan med ett sådant antagande underbyggas ytterligare. Möjligen kan också skärvtenshögen sättas i samband med skinnberedning eller alternativt en större festlighet i samband med en lyckad jakt. Bävern kan också ha jagats för skinnets skull, men likväl som föda under den pågående älgjakten.

Slitspårsanalyser på skrapor funna här och på de andra boplatserna vid Skattung och Oreälven skulle kunna ge ytterligare indicier på vilka aktiviteter som förekommit.

Måluppfyllelse

De mål som kunnat uppfyllas inom ramen för undersökningen är:

- Stenåldersboplatsens utsträckning har till stor del kunnat klargöras
- Boplatsens komplexitet har åskådliggjorts
- Boplatsen ålder har klargjorts
- Provgropar, skärvtenshögen och kulturlager har dokumenterats
- Kunskapspotentialen hos fornlämningen har åskådliggjorts
- Undersökningen har verkat publikt för den intresserade allmänheten

Sammanfattning

Stenåldersboplatsen RAÄ Orsa 531 ligger vid Oreälvens norra strand i Skattungbyn. Området nyttjas som badstrand vilket fått som följd att strandbrinken eroderar. I rasbranten har det framkommit skörbränd/skärvig sten, brända ben och stenartefakter. Tidigare har en frameroderad kokgrop undersökts och daterats till äldsta stenålder.

I samband med museiveckan 2004 genomförde Dalarnas museum en arkeologisk undersökning av boplatsen tillsammans med amatörarkeologer och skolelever från Orsaskolan. Elva provgropar grävdes spridda över ett område på 65x20 meter.

De flesta provgroparna hade ett likartat utseende. I nästan samtliga gropar påträffades skörbränd/skärvig sten. En grop var placerad i en skärvtenshögen och det är också från denna som den största delen brända ben och stenfynd kommer.

Brända ben från skärvtenshögen och från boplatslagret har daterats genom ¹⁴C-analys. Dateringarna visar en nyttjandeperiod mellan 4700–4400 f.Kr. De brända benen av älg och bäver tillsammans med stenverktygen, mest skrapor, antyder att lokalen nyttjats säsongsvist, sannolikt för jakt och skinnberedning.

Referenser

- Berglund, M. (2010). Littorina Sea shore displacement and pollen analytical indications of forest succession during the Mid-Holocene in Gästrikland, east central Sweden. *Journal of the Geological Society of Sweden* 132. s. 213-226.
- Bronk Ramsey, C. (2009). Bayesian analysis of radiocarbon dates. *Radiocarbon* 51(1). s. 337-360.
- Dalarna 2005 (2005). *Dalarnas hembygdsbok*. Verksamhetsberättelse. Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund. Falun. s. 344-345.
- Ericson, P. G. P. (1994). Senatlantiska faunalämningar från en boplats vid Leksand, Dalarna. *Fornvännen* 89. Stockholm. s. 251-256.
- Giesecke, T., Bjune, A. E., Chiverrell, R. C., Seppä, H., Ojala, A. E. K. & Birks, H. J. B. (2008). Exploring Holocene continentality changes in Fennoscandia using present and past tree distribution. *Quaternary Science Reviews* 27. s. 1296-1308.
- Guinard, M. (2013-07-30). Doktorand i arkeologi vid Uppsala universitet och en del av Nordic Blade Technology Network.
- Knutsson, H. & Knutsson, K. (2012). Från världen till Dalarna. *Dagsverket* 2012:3. Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund och Dalarnas museum. Falun.
- Lannerbro, R. (1992). *Det södra fångstlandet: katalog. D. 2, Oreälven*. Stockholm Archaeological Reports. Stockholms universitet. Stockholm.
- Larsson, M. (1994). Stenåldersjägare vid Siljan. En atlantisk boplats vid Leksand. *Fornvännen* 89. Stockholm. s. 237-250.
- Lindberg, K-F. & Sandberg, F. (2010). *Arkeologisk utredning, Orsandsbaden, bebyggelseförtätning på campingområde, stenåldersboplats raä 31 m. fl., Leksands socken och kommun, Dalarna*. Arkeologisk rapport 2010:1. Dalarnas museum. Falun.
- NGRIP (2013-08-14). North Greenland Ice-Core Project. Glaciology Group at the Department of Geophysics, Niels Bohr Institute of the University of Copenhagen. http://www.gfy.ku.dk/~www-glac/ngrip/index_eng.htm.
- Nordic Blade Technology Network (2013-07-29). <http://www.nordicblade-technologynetwork.se/>.
- Sundqvist, H. S. (2007). *Speleothems as environmental recorders: a study of Holocene speleothems and their growth environments in Sweden*. Stockholms universitet. Stockholm.
- Syse, B. (red.) (1996). *En bygd i vägen. Arkeologisk undersökning Riksväg 70, delen Tunsta-Leksand-Krökbacken*. Leksands socken, Dalarna. Riksantikvarieämbetet. UV Uppsala Rapport 1996:46.
- Wang, J., Zhou, S., Cui, J. & Xu, L. (2005). Progress of Research on "8.2 ka BP Cold event". Geoscience and Remote Sensing Symposium, 2005. IGARSS '05. Proceedings. 2005 IEEE International. Volym 7: s. 5141-5144.
- Wenner, C-G. (red.) (1974). Leksands sockenbeskrivning. D. 6, Jord och vatten i Leksands socken. Kommunen. Leksand.
- Yu, S-Y. (2003). *The Littorina transgression in southeastern Sweden and its relation to mid-Holocene climate variability*. Lunds universitet. Lund.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-9749-04
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2004-12-02
Ekonomiskt kartblad:	14E 7j Skattungbyn
Socken:	Orsa
Fornlämning, räa nr:	531
Fastighet:	Skattungbyn 36:2 och 137:2
Koordinater, centralt i UO (SweRef 99 TM):	N: 6784711 E: 491928
Höjd (RH 70):	200-201 m.ö.h
¹⁴ C-analys:	Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet
Utförandetid:	2004-09-20 – 2004-09-24
Undersökt yta, kvadratmeter:	20 m ²
Fälttid:	80 h
DM projektnummer:	1294
DM diarienummer:	110/04
DM fotoaccessionsnummer:	2004/40
Arkeologisk personal:	Eva Carlsson, Fredrik Sandberg
Fältarbetsledare:	Eva Carlsson
Projektansvarig:	Eva Carlsson
Övriga medverkande:	Jan Bäckman, Christine Cederinge, Liselott Hansson-Malmsten, Sigurd Jönsson, Anna-Karin Mahlin, Bernt och Eva Myrén, Mimmi Norén och Lars Wikström Årskurs 9 vid Orsaskolan: Emelie Bogg, Josefin Lindgren, Pernilla Norlin och Rebecka Stål.

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum.

Foton (reg. i Sofie):	17 diabilder (färg), 10 negativ (sv/v), 7 digitala (färg)
Planer:	3
Profiler:	10
Fynd:	23 fyndposter, 4 benposter

Figurförteckning

Figur 1. Utdrag ur terrängkartan med undersökningsområdet (UO) markerat med en stjärna. Skala 1:50 000.

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan enligt markering på figur 1. Undersökningsområdet (UO) markerat i gult. Skala 1:10 000.

Figur 3. Kända stenåldersboplatser (fyllda cirklar) och fångstgropsystem vid västra Skattung och Oreälven. Berörd boplats RAÄ 531 inom röd ring. Skala 1:35 000.

Figur 4. Profil av kokgropen 1986. Foto från SO, Lars Wikström.

Figur 5. Fynd påträffade vid boplatserna på 1960-talet (Lannerbro 1992:161). Tekning av Maria Lannerbro Norell.

Figur 6. Provgroparnas placering. Blå streck markerar profilen vid provgrop 7. Gult område markerar boplatsens möjliga avgränsning. I höger nederkant syns Oreälven. Skala 1:600.

Figur 7. Placeringen av provgrop 7 intill vägen. Foto från SV, Eva Carlsson

Figur 8. Profilritning av skärrostenshögen i provgrop 7, se blå markering figur 6.

Figur 9. Avslag ,F15, funna i provgrop 7, lager 3. Foto Eva Carlsson.

Figur 10. Mikrospån av asktuff och dalaporfyrstuff ,F9, funna i provgrop 7 lager 3. Foto Eva Carlsson.

Figur 11. Fyndlista.

Figur 12. ¹⁴C-dateringar.

Figur 13. Överst är klimatkurva enligt data från isborrkärnor på Grönland. Värden på -34 eller högre indikerar varmare år (NGRIP 2013-08-14). Den kraftiga klimatförändringen runt 6200 f.Kr. syns tydligt i diagrammet. Underst är ¹⁴C-analyser från RAÄ Skattungbyn 531. St-10940 är analysen från 1986 års undersökning, genomförd med konventionell metod (Lannerbro 1992). Kalibreringen är gjord i Oxcal 4.2 med kalibreringskurvan IntCal09 (Bronk Ramsey 2009).

Benmaterialet är från en arkeologisk forskningsundersökning i Skattungbyn, Orsa socken, Dalarna, som leddes av Eva Carlsson och Fredrik Sandberg. Spår efter boplatzlämningar samt en skärvstenshöj återfanns. I området grävdes endast solitära rutor. Fyndmaterialet antyder typologiskt en datering till mesolitikum, en kokgrop har tidigare grävts ut och daterats till 5000 f.Kr.

Benmaterialet består av 4 231 benfragment och alla fragment är brända. Benen är väl fragmenterade, 2–40 millimeter stora. Av de 4 231 fragmenten kunde 41 identifieras till art och benslag. De övriga obestämbara fragmenten är alla från däggdjur. De arter som återfinns i materialet är nötdjur/älg, häst/älg och bäver. På grund av fragmentens litenhet och de likheter nötdjur och älg (och de enstaka små fragment som har mer likhet med häst än med nöt) har, kan de inte närmare bestämmas än till nötdjur/älg.

Provgrop 2 (X18/Y56) låg på boplatssytan och där återfanns 53 benfragment varav 12 kunde identifieras till bäver. Armbågsben (vänster och höger), strålben (vänster och höger), mellanhands-/fotsben samt tåben var troligen från en ung individ.

Provgrop 7 (X32/Y23) låg i en skärvstenshöj. Där återfanns 4 170 benfragment varav 28 kunde identifieras till nötdjur/älg, häst/älg och bäver. Av nötdjur/älg fanns fragment av mellanhands-/fotsben, språngben och tåben. Ett fragment av armbågsben var från en häst eller älg. Ett kraniefragment, handrotsben, mellanhandsben samt eventuellt ett revben var från bäver.

Provgrop 8 (X36/Y36) låg även den på boplatssytan och där kunde endast 8 obestämbara ben återfinnas.

Smedjebacken den 24 april 2005
Britt-Marie Hägerman, osteolog

Benlista

Provgr.	Antal	Art	Benslag	Del	Sida	Ålder	Övrigt
2	1	Bäver	Tredje tåben	Intakt			
2	2	Bäver	Mellanhands-/fotsben	Nedre del			
2	2	Bäver	Armbågsben	Strax nedanför övre delen	Vänster/höger		
2	4	Bäver	Andra tåben	Intakt			
2	1	Bäver	Mellanhandsben IV		Höger		
2	2	Bäver	Strålben	Nedre del	Vänster/höger	Ung	Metafysyta
2	41	Obestämd	Obestämd				
7 (L2)	1	Obestämd	Kota				
7 (L2)	521	Obestämd	Obestämd				
7 (L3-6)	3620	Obestämd	Obestämd				
7 (L3-6)	1	Bäver	Gomben (i kraniet)	Intakt			
7 (L3-6)	1	Bäver	Handrotsben (Cr+i)	Intakt	Höger		
7 (L3-6)	1	Bäver	Mellanhandsben II	Intakt	Vänster		
7 (L3-6)	1	Bäver	Revben	Åt ryggen till			
7 (L3-6)	1	Häst/Älg	Armbågsben	Övre del	Vänster		
7 (L3-6)	13	Nötdjur/Älg	Andra tåben	Nedre del/övre del			
7 (L3-6)	2	Nötdjur/Älg	Första tåben	Strax ovanför nedre delen			
7 (L3-6)	2	Nötdjur/Älg	Språngben		Vänster		
7 (L3-6)	6	Nötdjur/Älg	Mellanhands-/fotsben	Nedre del			
8	8	Obestämd	Obestämd				

Dalarnas museum

Postadress

Box 22, 791 21 Falun

Besöksadress

Stigaregatan 2-4, Falun

Tel 023-76 55 00

info@dalarnasmuseum.se

www.dalarnasmuseum.se